

بررسی تاثیر توامندسازی بافت فرسوده شهری بر ارتقای گردشگری بوم گرا؛ نمونه موردی: شهر ساحلی قشم

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۲۴

کد مقاله: ۳۶۰۰۴۶

اسماعیل قنبری^{*}، مهدیه حسینی نیا^۲

چکیده

بی‌ثباتی در بافت‌های فرسوده شهری، موضوعی است که توجه بسیاری از محققین را به خود جلب کرده است. به نظر می‌رسد توامندسازی بافت‌های فرسوده از عوامل مؤثر بر ارتقاء گردشگری و پیشرفت نواحی فرسوده باشد. در تحقیق حاضر، در بخش اول مطالعه، پرسشنامه‌ای تدوین و در میان کارشناسان و مدیران شهری و گردشگری (شامل ۱۱۸ نفر) پیمایش گردیده است. سپس، با بهره‌مندی از روش تحلیل رگرسیون و همبستگی در نرم‌افزار SPSS به تعیین نقش هر یک از شاخص‌های استخراج شده توامندسازی ساکنین بافت فرسوده قسم در جهت توسعه گردشگری بوم گرا پرداخته شد. نتایج به دست آمده نشان دادند که شاخص‌های اقتصادی با نمره ۱۵، ۱۶ و پس از آن شاخص فرهنگی با نمره ۳۶ بیشترین نقش در توامندسازی ساکنین بافت فرسوده قسم جهت ارتقای گردشگری بوم گرا را دارند. شاخص‌های اقتصادی و فرهنگی با ضرایب ۰.۶۳۱ و ۰.۶۰۱ بیشترین همبستگی از نظر اثر توامندسازی ساکنین بافت فرسوده بر ارتقاء سطح گردشگری بوم گرا در قسم را از خود نشان داده‌اند. همچنین، معیارهای اقتصادی و فرهنگی به ترتیب با نمره‌های $F=1.91$ و $F=1.75$ بیشترین نقش در توامندسازی ساکنین بافت فرسوده قسم در جهت ارتقای گردشگری بوم گرا را دارا هستند.

واژگان کلیدی: بافت فرسوده، توامندسازی، گردشگری بوم گرا، قشم.

۱- دانشجوی دکتری، رشته شهرسازی، دانشگاه آزاد سیرجان (نویسنده مسئول)

۲- استادیار و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد زرند، کرمان، ایران.

۱- مقدمه

برنامه‌ریزی و مدیریت بحران شهری در بخش بافت فرسوده از مسائل مهم دنیای امروز محسوب می‌شود که با توجه به گسترش جمعیت در رفع و یا بروز مشکلات تأثیرگذارند. با بررسی ابعاد بحران در بافت‌های قدیمی ضرورت‌های مداخله در بافت‌های فرسوده به شکلی روزافون حس می‌گردد. این مداخله تاثیری مستقیم بر روی مسئله گردشگری داشته و می‌تواند توسعه در این بخش را به همراه داشته باشد. بنابراین، صورت مداخله و توانمندسازی این بخش از شهرها به دلایل مختلفی مانند ضرورت‌های اجتماعی و اقتصادی و امنیتی بر کسی پوشیده نیست (فلکس، ۲۰۱۹). از نظر اجتماعی، بافت قدیمی شهر به دلیل قدمت و فرسودگی و تخریب ناشی از آن، کمبود تجهیزات و تأسیسات شهری دچار نارسایی ها در پاسخگوئی به نیازهای امروز زندگی شده است، به همین دلیل جمعیت بومی ساکن این بافت‌ها به حاشیه شهر مهاجرت کرده و مهاجران و اقشار کم درآمد جایگزین آنها شده اند، در نتیجه بافت‌های قدیمی مناسب ترین مکان برای کج روی های رفتاری، ناهنجاری های اجتماعی و بزهکاری را فراهم کرده اند. زندگی در چین مکان هایی با افسرگی، اغتشاش، هرج و مرج و فقدان مشارکت اجتماعی همراه است (فلکس، ۲۰۱۹). از نظر اقتصادی از آنجا که بافت قیمتی و فرسوده بیشتر در بخش مرکزی شهر واقع شده است و عمدتاً بازار را در خودجای داده است، در مجموعه شهری امتیاز و موقعیت مکانی بسیار خوبی دارد، به همین دلیل بحث مدیریت در این گونه بافت‌ها در این قسمت از شهر می‌تواند مؤثر واقع شده و سودآوری بالایی داشته باشد (Amundsen و همکاران، ۲۰۱۵). در نهایت، امنیت یکی از اساسی ترین توقعاتی است که از جوامع انسانی انتظار می‌رود. از این روی نقش بسزایی بر سرزندگی و پایداری اجتماعات انسانی ایفا می‌کند و به عنوان یکی از نیازهای اساسی شهروندان در ساختارهای شهری به شمار رفته و از اهمیت ویژه ای به واسطه در برگیری احساس آرامش و آسایش محیطی برای شهروندان بروخوردار است. همچین بافت‌های فرسوده به دلیل عدم توجه و از بین رفتن حس تعلق، زمینه‌ی لازم را برای آسیب‌های اجتماعی را فراهم آورده اند. سرمایه اجتماعی در بافت‌های فرسوده و استفاده از این سرمایه برای توسعه متوازن شهر، مورد توجه برنامه ریزان شهری است. توانمندسازی، زمینه‌سازی برای ارتقاء شرایط اجتماع محلی از راه گسترش و به کارگیری ظرفیت‌های موجود است (Amundsen و همکاران، ۲۰۱۵). بر اساس رویکرد توانمندسازی، دولت‌ها زمینه و تسهیلات بهبود شرایط فقر را شکل داده و این اجتماعات فقیر هستند که «خود»، راه ارتقاء خود را می‌یابند. در واقع توانمندسازی، ایجاد چارچوب‌های قانونی، نهادی، اقتصادی، مالی و اجتماعی برای افزایش کارابی اقتصادی و کارآمدی اجتماعی در توسعه است.

این مطالعه به صورت یک تحقیق موردی و در شهر قشم انجام شده است. براساس برآورد مسئولان وزارت مسکن و شهرسازی در بیش از ۱۰۰ شهر ایران حدود ۵۰ هزار هكتار بافت فرسوده شهری وجود دارد. تنها دولت قادر به تأمین حدود ۱۱/۱۲ درصد از اعتبار نوسازی این بافت‌های فرسوده است و بقیه بایستی از طریق مشارکت شهروندان تأمین شود. در این میان بخش‌های قابل توجهی از قسم مخصوصاً در حاشیه‌های شمالی و در سمت دریا با ناکارامدی‌های قابل توجهی مواجه هستند (طرح جامع قشم، ۱۳۹۷). در این منطقه، ناکارامدی مربوط به شرائط کالبدی بافت و اینیه و رکود در بازار زمین به موازات همیگر قابل مشاهده هستند. بافت فرسوده قشم با مشکلاتی مانند ناسازگاری با نیازهای روز، ناسازگاری عملکردها و عدم توازن وضع موجود با این نیازها و از طرفی افزایش فقر روزافون مواجه است. برخی از این محدوده‌ها به دلیل موانع توسعه ای مانند پیشروی بیش از اندازه رو به دریا و عدم رعایت حریم ساحل، با رکود توسعه ای و یا خروج جمعیت مواجه هستند (طرح جامع قشم، ۱۳۹۷). از طرفی مسئله گردشگری و بیوژه اکوتوریسم در این شهر ساحلی به عنوان اصلی ترین شخص در توسعه شهر قشم مطرح است (طرح جامع قشم، ۱۳۹۷). بر اساس اصول و قوانین سازمان بین‌المللی بوم گردی، اکوتوریسم نقش قابل توجهی در متعدد کردن و حفاظت از جوامع مختلف از طریق سفرهای پایدار را بر عهده دارد (TIES، ۲۰۱۹). فعالیت‌های اکوتوریسمی در قشم می‌تواند همزمان با احترام به حیطه فیزیکی، اجتماعی، رفتاری و روانی منجر به ایجاد آگاهی محیطی و فرهنگی و احترام گردد و به ارائه تجربیات مثبت هم برای بازدیدکنندگان و هم برای میزبان منتهی شود. تولید منافع مالی مستقیم و ایجاد منافع مالی هم برای مردم محلی و هم برای صنعت خصوصی از دیگر مزایای بوم گردی در شهر قشم است. در مطالعاتی که در این شهر ساحلی انجام شده، علی رغم وجود پتانسیل‌های توانمند در سطح شهر، نشان داده شده است که قشم نتوانسته آن گونه که انتظار می‌رود گردشگر و مسافر به سوی خود جذب کند (کیانی، ۱۳۹۵). بنابراین، انجام پژوهش حاضر و پژوهش‌های مشابه برای شناخت بافت‌های فرسوده و آسیب‌پذیر و پتانسیل آنها در برنامه ریزی‌های توسعه ضروری است. در این مقاله سعی شده است به پرسش‌های زیر پاسخ داده شود:

- توانمندسازی بافت فرسوده شهری چه تاثیری بر ارتقاء گردشگری بوم گرا دارد؟

- چه عواملی از توانمندسازی بافت فرسوده شهری می‌تواند نقش بیشتری در گردشگری بوم گرا در قشم را دارا باشد؟

در زمینه توانمندسازی بافت فرسوده تحقیقات مختلفی صورت پذیرفته و فاکتورها و عوامل متفاوتی در این خصوص استخراج شده است. تحقیقات نشان می‌دهند که یکی از موفق ترین روش‌ها برای بهبود شرایط زندگی در محلات فقیرنشین شهری، بهسازی محلات شامل ایجاد زیرساخت‌های مناسب زیست محیطی مانند شبکه بندي آب، سیستم تخلیه فاضلاب، سیستم زهکشی، برق و نظایر آنهاست (هادیزاده بزار، ۱۳۹۷). همچنین، از آنجا که سرمایه اجتماعی تبلور اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی یا سازمانی مبتنی بر اعتماد و مشارکت افراد در بافت‌های فرسوده است، بنابراین هرگونه اقدامی از طرف مدیران برای غنی سازی

فرهنگ سازمانی می‌تواند موجب افزایش سرمایه اقتصادی در بافت‌های فرسوده گردد (نیازی و نصرآبادی، ۱۳۸۸). در تحقیقات انجام شده در زمینه گردشگری بوم گرا، بر زمینه روش‌های استراتژیک گردشگری پایدار متمرکز شده و این تحقیقات نشان می‌دهند که باید بر روی مدیریت رویدادها، داشتن تصویری از مقصد گردشگری، سیستم مدیریت ویزیتور، مشارکت و همکاری متمرکز و پیشنهاداتی در زمینه هر یک از این حوزه‌ها برای تحقق توسعه پایدار در گردشگری زیستی متمنکز شد (کیسی^۱، ۲۰۱۹). در زمینه راه‌های مستقل در توسعه و آینده گردشگری بوم گرا، نشان داده شده است که اقتصاد حاصل از توریست، میزان اقامت توریست‌ها، محل‌های انتخاب شده توسط توریست‌ها از پارامترهای مرتبط با توسعه حمل در آینده گردشگری بوم باشند (کوهن و هاپکینز^۲، ۲۰۱۹). مطالعات تحلیلی و جمعیت شناختی در زمینه گردشگری بوم گرا به شمار می‌گرای نشان می‌دهند که فاکتورهای اقتصادی و فرهنگی از اثرگذارترین فاکتورها در ارتفاعی سطح گردشگری بوم گرا به شمار می‌آیند (هلنا^۳ و همکاران، ۲۰۱۹). در تحقیق حاضر بر اساس تحقیقات کتابخانه‌ای پیشین و مطالعه مقالات فوق و سایر مطالعات مرتبط با مسئله تحقیق، در زمینه شاخص‌های مختلف توانمندسازی ساکنین بافت‌های فرسوده، به نظر می‌رسد، پنج بعد فرهنگی، محیطی، کالبدی، اجتماعی و اقتصادی در زمینه بررسی مسئله تحقیق از اهمیت بالاتری در زمینه تاثیرگذاری بر ارتقای سطح توریسم برخوردار هستند. جدول ۱ ارائه دهنده این پنج مؤلفه و زیرمجموعه‌های مربوط به هر یک از آنها می‌باشد.

جدول ۱- برخی مطالعات انجام شده در در زمینه فاکتورهای موثر بر توانمندسازی بافت فرسوده در راستای ارتقای گردشگری

نوسنندگان و سال	هدف مطالعه	متغیرهای شناسائی شده
بابائی فرد و همکاران (۱۳۹۴)	بررسی بافت‌های فرسوده‌ی شهری، فرصتی برای توسعه‌ی گردشگری	ساختمان زیربنایی قوانين مطلوب کار فرهنگ اجتماعی؛ زیرساختها کالبدی مدیریتی حمل و نقل
مجتبی زاده و همکاران (۱۳۹۴)	تأثیر باز زنده سازی بافت تاریخی بر توسعه گردشگری	امنیتی اقتصادی بهداشتی
عبدالله‌ی و همکاران (۱۳۹۴)	شناسایی پتانسیل‌های زمینه ساز توسعه خلاق در بافت فرسوده - تاریخی با تأکید بر ارتقای گردشگری	اقتصادی - اجتماعی کالبدی مدیریتی
بیزدانی (۱۳۹۶)	بازگرینی بافت‌های فرسوده شهری با رویکرد گردشگری پایدار با تلفیق مدل‌های برنامه ریزی استراتژیک و تحلیل شبکه (ANP- SWOT) مطالعه موردی: بافت فرسوده شهر خوی	اقتصادی مدیریتی رقابتی محیطی
شفیعی و همکاران (۲۰۱۷)	تأثیر توانمندسازی ساکنین در توسعه توریسم بخش‌های حاشیه‌ای و فرسوده	اجتماعی؛ اقتصادی فرهنگی زیرساختها معاملات شهری
تقوایی و همکاران (۱۳۹۹)	بررسی تاثیر بازارگرینی شهری بر گردشگری شهری؛ مطالعه موردی منطقه سه شهر اصفهان	احساس تعلق سرزندگی و شادابی کالبدی
عبدالمالکی و همکاران (۱۳۹۸)	تحلیل عوامل موثر بر مشارکت مردمی در باززنده سازی بافت شهری با رویکرد توسعه گردشگری	مدیریتی فضایی اقتصادی فرهنگی

1 Kisi

2 Cohen and Hopkins

3 Helena

از دهه ۱۹۸۰، گردشگری بوم گرا به عنوان یک تلاش جیاتی توسط محیط بانان مطرح بوده است، به طوری که نسل های آینده ممکن است مقاصدی نسبتاً دست نخورده توسط انسان را تجربه کنند (ASWITA و همکاران، ۲۰۱۸). گردشگری بوم گرا ممکن است بر آموزش مسافران در محیط های محلی و محیط طبیعی با توجه به حفاظت از محیط زیست متمرکز شود. به طور کلی، گردشگری بوم گرا به تعامل با اجزای زیستی و محیط های طبیعی می پردازد. بنابر تعریف، گردشگری بوم گرا به عنوان "سفر مسئولانه به مناطق طبیعی همراه با حفظ محیط زیست را شامل می شود که رفاه مردم محلی را حفظ کند" تعریف می شود (TIES1، ۲۰۱۹). جنبه اصلی در گردشگری بوم گرا ، به حداقل رساندن اثرات زیست محیطی بر مناطق بازدید شده است. گردشگری بوم گرا علاوه بر تقویت احترام به محیط طبیعی، به ایجاد میزای اجتماعی-اقتصادی برای جوامع منطقه مورد بازدید نیز کمک می کند. به این دلیل، گردشگری بوم گرا اغلب مورد توجه طرفداران مسئولیت زیست محیطی و اجتماعی است (ASWITA و همکاران، ۲۰۱۸). به بیانی دیگر، گردشگری بوم گرا یک بخش در حال رشد سریع در صنعت گردشگری است که حفاظت از محیط طبیعی را در اولویت قرار می دهد. در مورد بسیاری از کشورها، گردشگری بوم گرا بخش قابل توجهی از تولید ناخالص داخلی و فعالیت اقتصادی را تشکیل می دهد. در بهترین حالت، گردشگری بوم گرا با درگیر کردن گردشگران با دنیای طبیعی به روی پایدار به تلاش های حفاظتی کمک می نماید در حالی که در بدترین حالت، گردشگری بوم گرا به شکلی غیرمسئولانه با جذب گردشگران ناآگاه به تحریمات زیان بار محیطیزیست یا اقتصادی با شستشوی سبز، اقدامات مضر را تداوم می بخشد. با بررسی مطالعات مختلف انجام شده در زمینه گردشگری و نقش بافت های فرسوده بر ارتقای آن، به نظر می رسد، ابعاد مختلفی می توانند در ارتباط میان این دو پارامتر نقش داشته باشند (TIES1، ۲۰۱۹).

جدول ۲ - مولفه های مختلف توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده بر اساس مطالعات کتابخانه ای محقق

مولفه توانمندسازی	شاخه های مختلف توانمندسازی
فرهنگی	روحیه همکاری و مشارکت ساکنین بافت فرسوده
	مهارت های ارتباطی ساکنین در بافت فرسوده
	سطح کیفیت زندگی زنان در بافت های فرسوده
	کمبود فضای فرهنگی برای توریست در بافت فرسوده
محیطی	ایجاد نهادهای همیار توریسم در بافت فرسوده به عنوان سرمایه محیطی
	انتشار آلدگی محیطی به دلیل عدم رعایت بهداشت در بافت فرسوده
	توسعه سیستم دفع فاضلاب شهری
	بهبود کیفیت جوی ها و کانیوها در سطح معابر و کوچه های بافت فرسوده
کالبدی (زیرساختی)	سهولت دسترسی به امکانات زیرساختی کافی و مناسب محیطی برای گردشگران
	عدم توسعه کافی حمل و نقل محیطی بویژه در بافت فرسوده در شهر قشم
	وجود فضاهای محیطی های طبیعی - زیستی با پتانسیل های بالا
	وجود سیستم ها و زیرساختهای بهداشتی به اندازه کافی برای گردشگری
اجتماعی	کاهش طرفیت نظارت مناسب بر پایاده سازی طرح جامع شهری
	بهره مندی از فرصت جوانی و پویایی جمعیت بومی در بافت فرسوده قشم
	تشکیل کمیته ویژه توانمندسازی و ساماندهی جهت ارائه خدمات به ساکنان محله
اقتصادی	تهییه نقشه ثبت املاک جهت تسهیل در صدور مالکیت
	برگزاری دوره های آموزشی - اقتصادی گردشگری در بافت فرسوده
	ارائه ابزار کار و پرداخت وام برای ساکنین بافت های فرسوده در زمینه صنایع دستی
	کاهش عوارض نوسازی واحدهای مسکونی در بافت های فرسوده

بررسی مطالعات مختلف انجام شده در این زمینه از سوی محقق، و نیز مطالعه بر روی فراتحلیل های انجام شده بر روی تحقیقات پیشین نشان می دهد که عوامل و مولفه های شناسائی شده در جدول ۱ از اصلی ترین مولفه هایی هستند که در خصوص ارتباط میان توانمندسازی بافت های فرسوده و ارتقای گردشگری مطرح هستند. بررسی متغیرهای شناسایی شده در این دسته از مطالعات، نشان می دهد که پنج فاکتور از تکرار شونده ترین عوامل در توانمندسازی هستند که میت وانند بر روی گردشگری نواحی مختلف نیز موثر باشند. بنابراین این گونه به نظر می رسد که اقدام به توانمندسازی مولفه هایی مانند فرهنگی، محیطی، کالبدی، اجتماعی و اقتصادی رویکردهای مختلف می تواند در افزایش ارتباط میان این دو پارامتر نقش قابل توجهی را

ایفا نماید. بنابراین، این مولفه‌ها در مطالعه حاضر، به عنوان متغیر مستقل مسئله مطرح هستند که تاثیر این عوامل بر ارتقای سطح گردشگری بوم گرا در قشم در مطالعه حاضر بررسی شده است. از طرفی نظر به ماهیت مسئله مورد بررسی، می‌توان اهمیت هر یک از راهبردها در توسعه گردشگری بوم گرای قشم را به عنوان متغیر وابسته مسئله برشمرد. در جدول ۲، فاکتورهای اشاره شده ارائه و برای هر کدام از عوامل، شاخصه‌های مختلفی بیان گردیده است. در این بین، شاخصه‌های مربوط به هر عامل بر اساس نظرات کارشناسی و مرور ادبیات و تحقیقات استخراج شده اند.

۲- بافت فرسوده

بعد از جنگ دوم جهانی اصول لوکوبوژیه مورد تأیید دولت‌های جهانی قرار گرفت که از آن به عنوان مبلغ حقیقی شهرسازی مدرن انتخاب کردند. ویرانی‌های مراکز شهری ناشی از جنگ جهانی دوم، الگوهای بازسازی بزرگ مقیاس را تقویت کرد، به دنبال آن از دهه ۱۹۶۰ تجدید نظری در الگوهای نوسازی مراکز شهری و گذار از نوسازی به الگوی های بهسازی و حفاظت، اهمیت یافت، در واقع برنامه ریزی های اجتماعی اقتصادی و تکیه بر مردم به جای تکیه بر کالبد و تقدم میراث و فرهنگ بر اقتصاد مطرح شد و به تدریج از دهه ۱۹۷۰ ترجیح یکی از دو الگوی توسعه به بیرون (گسترش افقی) و توسعه از درون (رشد هدفمند) ذهن متخصصان برنامه ریزی شهری را به خود مشغول داشته است. به طوری که در انگلیس تمرکز توسعه شهری، بر داخل نواحی شهری موجود و استفاده مجدد از زمین های گسترش یافته سابق و تبدیل ساختمان های خالی به کاربری های جدید است (Widiati, ۲۰۱۷). در آمریکا زمینه احیای مراکز شهری در قالب نظریه اصالت بخشی، والی و هامل (۲۰۱۱) سه موج اصالت بخشی را، که از دهه ۱۹۵۰ شروع شده، شناسایی کرد اند. عمدۀ ترین ویژگی موج سوم (موج فعلی) این است که اصالت بخشی در این دوره جزوی از سیاست مسکن عمومی فدرال و محلی شده است. مهمترین ویژگی این موج از نظر والی و هامل آمده کردن سرمایه رهنی خصوص برای توانمندی اقلیت‌های نژادی و قومی و گروه های کم درآمد برای مشارکت در فرآیند اصالت بخشی است (peerapun, 2012). سایقه بازسازی و نوسازی شهرها در گذشته های دور تاریخی ایران نیز همچون تحولات جهانی دارای قدمت طولانی است. تغییرات فضایی-کالبدی قابل تأملی مقارن با دوره رنسانس اروپا (قرن ۱۷ میلادی) در اصفهان صورت می گیرد که در نوع خود می تواند سرآغاز فعالیت های نوسازی مدن شهری در ایران باشد. در همان دوران و دوره های بعد، و تا اواخر دوره قاجار نیز اقداماتی در جهت تحولات کارکردی-کالبدی شهرها صورت گرفته که عموماً بطوری بوده و در طیفی از نوسازی های شهری قابل بررسی هستند (اسدی و همکاران، ۱۳۹۸).

جدول ۳- تاریخچه مقابله با پدیده اسکان غیررسمی در جهان؛ منبع: شیدا حیدریان و محمود رحیمی با تعديل و تغییر

دوره	الگوها	اقدامات	نتایج
دهه ۱۹۶۰	برنامه خانه سازی اجتماعی	اتخاذ سیاست خانه سازی اجتماعی در بسیاری از کشورها، احداث مسکن ارزان قیمت	کمبود منابع مالی دولتی، تشدید مهاجرت روستا شهری و بی نصیب ماندن گروه های فقیر (هدف) از مسکن احتمالی پرهزینه با استانداردهای بالا، منجر به شکست این راه حل شد.
دهه ۱۹۷۰	طرح زمین خدمات	اراله زمین تغییریکی همراه با خدمات به گروه های فقیر، بهره گیری از توانایی های مالی افراد، به همراه ارائه وام های احداث مسکن و تحت پوشش قرار دادن بیشتر خانوارهای حاشیه نشین	کمبود زمین عمومی برای عرضه توسط مقامات دولتی، مشکلات دسترسی به مشاوره های فنی، ناتوانی بازپرداخت وام ها از دلایل شکست این طرح به شمار می رود.
	برنامه بهسازی زاغه ها	محدودیت مالی در زمینه سیاست خانه سازی و مشکلات عرضه زمین و خدمات، مسؤولان دولتی اقدام به سرمایه گذاری در زمینه بهسازی زاغه های حاشیه شهر، سکونتگاه های غیررسمی و ثبتیت مالکیت نمودند	نبود حق تملک تضمین شده، معامله نادرست اراضی مسکونی، نظام های مالی انتظاف ناپذیر در زمینه مسکن، مقررات نامطلوب در زمینه ساخت و ساز و طراحی از مشکلات طرح است.
دهه ۱۹۸۰	توانمندسازی	بسیج امکانات بالقوه و منابع موجود برای ایجاد مسکن و بهبود شرایط زندگی گروه های فقیر، مشارکت فعال ساکنان فقیر، جلوگیری از تخریب حدائق سرپناه، تکیه بر روش های مشارکتی برای تأمین سرپناه کافی برای همه	نبود حق تملک تضمین شده، معامله نادرست اراضی مسکونی، نظام های مالی انتظاف ناپذیر در زمینه مسکن، مقررات نامطلوب در زمینه ساخت و ساز و طراحی از مشکلات طرح است.
روند کنونی	پیکار جهانی برای تضمین حق اقامت و سکونت (شهرهای بدون زاغه)	تضمین حق مالکیت لازمه توسعه اقتصادی است. مشارکت قشر فقیر شهری در طراحی راه حل هایی برای حل مشکل مسکن، حق مسکن برای همه تضمین حق مالکیت، مشارکت به عنوان وسیله ای برای تضمین توسعه پایدار، اسکان مجدد بدون اعمال زور بجای تخلیه اجباری، دسترسی قشر فقیر شهری به زمین برای سکونت	تلاش برای توانمند سازی حاشیه نشینان و مشارکت آنها در تصمیم گیری برای زندگی خود.

از نظر آکادمیک و علمی، از ابتدای سده بیستم مسئله سکونتگاه‌های غیر رسمی مورد توجه جدی برنامه ریزان و سیاست گذاران قرار گرفت، علاوه بر تمرکز بر سیاست‌های فقرزدایی و افزایش متوسط درآمد ساکین این محلات، ایجاد عدالت اجتماعی در حوزه مختلف شهری مانند آموزش و بهداشت مورد توجه جدی قرار گرفت و به نوعی رویکرد توامندسازی که از دهه ۱۹۸۰ شروع شده بود در این دوره به شکل کامل تری مورد توجه متخصصین حوزه شهرسازی قرار گرفت (جدول ۳).

۳- روش تحقیق

۱-۱- ابزار گردآوری و تحلیل اطلاعات

در تحقیق حاضر، به منظور گردآوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز برای بررسی مسئله تحقیق از پرسشنامه محقق-ساخته ارائه شده در جدول ۱ استفاده خواهد شد. روش پژوهش توصیفی- تحلیلی و با بهره گیری از تحلیل رگرسیون می‌باشد. واژه رگرسیون به معنای بازگشت است و نشان می‌دهد که مقدار یک متغیر به متغیر دیگری بر می‌گردد. رگرسیون به دنبال برآورده رابطه ای ریاضی و تحلیل آن بوده، به طوری که با آن بتوان کمیت متغیر مجهول را با استفاده از متغیرهای معلوم تعیین کرد. همبستگی به دنبال نوع رابطه و میزان ارتباطی است که متغیرها را به هم ربط می‌دهد. رگرسیون، به دنبال یافتن رابطه ای بین متغیر وابسته و متغیرهای مستقل است. این رابطه ممکن است از نوع خطی یا غیر خطی باشد. تابعی که ارتباط بین متغیرهای مستقل و وابسته را بیان می‌کند، به تابع رگرسیون موسوم است. در این تحقیق از نوع رگرسیون چند گانه استفاده شده است. شیوه گردآوری اطلاعات کتابخانه ای، پیمایشی است و نظرسنجی از متخصصات و افراد مجرب در حوزه شهرنشینی، مدیریت شهری، کارمندان شهرداری و منطقه آزاد و استادی دانشگاه انجام شده است. بنابراین فلوچارت شکل ۱ نشان دهنده مراحل و متداولوژی انجام تحقیق حاضر خواهد بود:

شکل ۱- فلوچارت روش و متداولوژی تحقیق

۲-۳- جامعه آماری

همانطور که گفته شد، جامعه‌ی آماری مطالعه‌ی حاضر شامل کارشناسان و متخصصان امور شهری، زیست محیطی و برنامه ریزی و طراحی شهری در قشم هستند. بر اساس فرمول کوکران، با درنظر گرفتن حاشیه‌ی اطمینان ۹۵٪ ($Z = 1.96$) و نیز انحراف معیار ۰.۵٪ (d) حجم نمونه مورد نیاز برای استنتاج نتایج آماری از رابطه‌ی زیر تعیین می‌شود (Freedman, 2009):

$$n = \frac{z^2 s^2 / d^2}{1 + 1/N(\frac{z^2 s^2}{d^2} - 1)} \quad (1)$$

در این رابطه n حجم نمونه و N حجم جامعه و s و d و z نیز به ترتیب انحراف معیار و حاشیه ای خط و حاشیه ای اطمینان هستند. با توجه به تقریب های موجود، تعداد کارکنان و کارشناسان مجروب در این حوزه ۱۷۰ نفر تخمین زده می شود که بر اساس فرمول فوق نمونه ای آماری برابر ۱۱۸ نفر خواهد بود. اعتبار یک ابزار توسط آزمون هم برای ثبات و هم سازگاری بکار گرفته می شود. سازگاری دلالت می کند بر اینکه پرسش هایی که یک مفهوم را اندازه گیری می کنند تا چقدر به عنوان یک مجموعه با هم مربوط می باشد. آلفای کرونباخ یک ضریب اعتبار است که میزان همیستگی مثبت اعضای یک مجموعه را با هم منعکس می کند، هر قدر آلفای کرونباخ به عدد ۱ نزدیکتر باشد اعتبار سازگاری درونی بیشتر است (Freedman, 2009). آلفای کرونباخ باید بیش از ۰/۵ باشد و برای اطمینان بیشتر، حداقل آن را ۰/۶ قرار داده اند. مقدار آلفای کرونباخ برای هر یک از متغیرهای زیر محاسبه شده است (Mathieu, ۲۰۱۳). جدول ۴ نشان می دهد ابزار مورد استفاده و زیرمجموعه های آن از ثبات و یا پایایی مناسبی برخوردار هستند. به منظور بررسی سازگاری یاروایی ابزار، از مشورت با کارشناسان و متخصصین در این حوزه بهره گیری شده است.

جدول ۴ - مقدار آلفای کرونباخ متغیرها

ردیف	نام شاخص اصلی	آلفای کرونباخ	تعداد سوالات
۱	فرهنگی	.۸۸۰	۴
۲	محیطی	.۸۲۱	۴
۳	کالبدی	.۷۹۱	۴
۴	اجتماعی	.۷۸۲	۳
۵	اقتصادی	.۹۰۱	۴

۳-۳- محدوده مورد مطالعه

قسم یکی از شهرستان های استان هرمزگان محسوب می شود. موقعیت این شهرستان و نواحی گردشگری آن در شکل زیر آمده است (شکل ۲). باقت فرسوده قشم به صورت متراکم در شمال شرق شهر واقع گردیده است. با توجه به رشد و توسعه شهر طی دوره های مختلف و قدمت بیشتر این بخش از شهر؛ با ورود زندگی ماشینی و عدم امکان نفوذ درست و مناسب دسترسی سواره، بافت از تکامل رشد تدریجی سایر نقاط شهر بازمانده و به محدوده های فرسوده تبدیل شده است (شکل ۳).

شکل ۲- محدوده جزیره قشم و نواحی گردشگری آن (ناحیه مطالعه)

۴-۳- شرکت کنندگان

در این بخش، آمارهای توصیفی مربوط به جنسیت، سابقه کار به همراه میزان تحصیلات شرکت کنندگان در مطالعه ارائه گردیده است. همانطور که اشاره شد، شرکت کنندگان در تحقیق حاضر را ۱۱۸ نفر از کارکنان، کارشناسان و مهندسین مجروب در حوزه های شهری و ساختمانی و مدیریتی و گردشگری تشکیل می دهند. جدول ۴ الی ۶ ارائه دهنده آمار توصیفی شرکت کنندگان در تحقیق حاضر می باشد. جدول ۵ نشان می دهد بر اساس داده های بدست آمده از توزیع شرکت کنندگان تحقیق جنسیت آنها متعادل بوده و در حدود ۵۴ درصد مرد و ۴۶ درصد از آنها زن هستند. همچنین جدول ۶ نشان می دهد که شرکت کنندگان در این تحقیق از سابقه حادث از تحصیلات لیسانس به بالاتر برخوردار هستند. آمار جدول ۷ نیز نشان می دهد که شرکت کنندگان در این تحقیق از سابقه کار و تجربه ای مناسب جهت پاسخ به سوالات تحقیق برخوردار هستند.

جدول ۵- آمار توصیفی مربوط به جنسیت افراد شرکت کننده در تحقیق

نظرسنجی	جنسیت	تعداد	درصد
کارشناسان	مرد	۶۴	۵۶,۲۳
	زن	۵۴	۴۵,۷۶
	مجموع	۱۱۸	۱۰۰

جدول ۶- آمار توصیفی مربوط به تحصیلات افراد شرکت کننده در تحقیق

نظرسنجی	تحصیلات	تعداد	درصد
کارشناسان	فوق دیپلم	۰	۰
	لیسانس	۵۶	۴۷,۴۵
	فوق لیسانس	۳۸	۳۲,۲۰
	دکتری	۲۴	۲۰,۳۳
	مجموع	۱۱۸	۱۰۰

جدول ۷- آمار توصیفی مربوط به سابقه کار مرتبط افراد شرکت کننده در تحقیق

نظرسنجی	سابقه کار	تعداد	درصد
کارشناسان	کمتر از ۵ سال	۸	۶,۷۷
	بین ۵ تا ۱۰ سال	۲۱	۱۷,۷۹
	بین ۱۰-۱۵ سال	۳۱	۲۶,۲۷
	بالای ۱۵ سال	۵۸	۴۹,۱۵
	مجموع	۱۱۸	۱۰۰

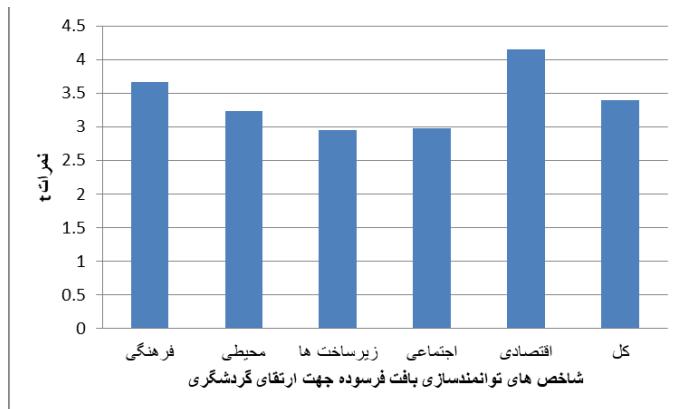
۴- نتایج

۱-۴ آزمون t

به منظور تحلیل داده های بدست آمده از پرسشنامه پژوهش و استنباط آماری از سه روش تحلیل آماری بهره گیری شده است. ابتدا به منظور بررسی وضعیت متغیرهای مربوط به مسئله تحقیق (شاخص های توانمندسازی)، از آزمون t تک نمونه ای استفاده شده است. شاخص های توانمندسازی در پنج فاکتور اصلی در پرسشنامه دسته بندی شدند. آزمون t به عنوان یک آزمون استاندار در پژوهش های علمی مطرح است که با استفاده از آن می توان بررسی نمود که آیا متغیرهای مورد نظر به طور میانگین در یک جامعه آماری معنادار هستند یا خیر. همانطور که از نتایج بدست آمده برای شاخص های مختلف توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده قشم در شکل ۴ مشهود است، تمامی شاخص ها در جامعه آماری مورد تحقیق معنادار هستند. در این میان، شاخص های اقتصادی با نمره ۴,۱۵ و پس از آن شاخص فرهنگی با نمره ۳,۶۶ بیشترین نقش در توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده قشم جهت ارتقای گردشگری را دارند (جدول ۸).

جدول ۸- خلاصه نتایج بدست آمده از آزمون t بر روی شاخص های مختلف

معناداری	کمینه	بیشینه	انحراف میار	میانگین	نمره t	تعداد	راهبردها
۰,۰۰۰	۲/۰۷۳۹	۳/۹۷۲۱	۳۰۶.	۳/۶۶	۵۹/۵۸	۱۱۸	فرهنگی
۰,۰۰۰	۲/۹۸۰۹	۳/۳۸۳۴	۵۱۳.	۳/۲۳	۶۲/۴۷	۱۱۸	محیطی
۰,۰۰۰	۲/۱۲۰۶	۳/۳۶۹۴	۵۰۲.	۲/۹۵	۵۱/۶۲	۱۱۸	کالبدی
۰,۰۰۰	۲/۵۶۷	۳/۱۸۹۶	۳۵۴.	۲/۹۸	۵۵/۰۶	۱۱۸	اجتماعی
۰,۰۰۰	۴/۴۳۹	۳/۴۰۹۳	۴۳۹.	۴/۱۵	۶۱/۵۶	۱۱۸	اقتصادی
۰,۰۰۰	۳/۸۷۲۳	۳/۹۹۵۲	۳۱۲.	۳/۳۹	۱۳۳/۸۱	۱۱۸	کل

شکل ۴- میانگین نمره بدست آمده از تحلیل آزمون t برای شاخص های توانمندسازی بافت فرسوده

۴-۲- تحلیل رگرسیون

همانطور که اشاره شد، تحلیل رگرسیون یک تحلیل آماری قوی است که با استفاده از آن می توان تأثیر متغیرهای مستقل و واپسیه پژوهش بر روی همیگر را مورد بررسی قرار داد. برای برگزاری آزمون آماری رگرسیون دو فرض به نام فرض های صفر و یک به آزمون گذاشته می شوند.

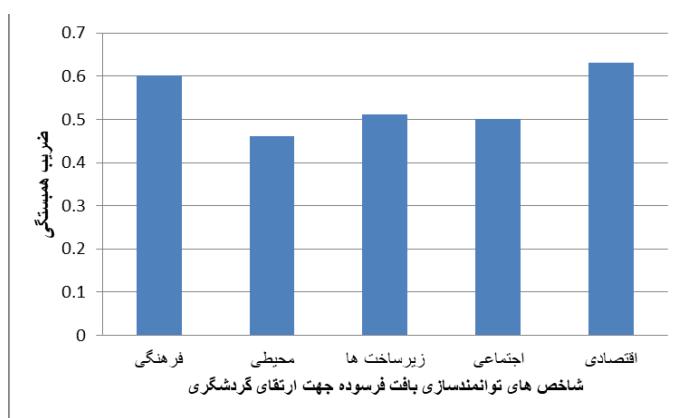
فرض صفر: رگرسیون معنادار نیست.

فرض یک: رگرسیون معنادار است.

در صورتیکه سطح معناداری بدست آمده از آزمون کمتر از سطح معناداری ۰,۰۵ باشد، فرضیه صفر رد و فرضیه یک مبنی بر معنادار بودن رگرسیون پذیرفته می شود. هرچه مقدار ضریب R بزرگتر و به عدد یک نزدیک تر باشد، همبستگی بسیار خوب و معنادار بین متغیرهای تحقیق وجود خواهد داشت. همانطور که از نتایج بدست آمده برای شاخص های مختلف توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده قسم در جدول ۹ مشهود است، تمامی راهبردها در جامعه آماری مورد تحقیق دارای رگرسیون معنادار هستند. براساس جدول ذیل و نمودار شکل ۵ شاخص های اقتصادی و فرهنگی با ضرائب ۰,۶۳۱ و ۰,۶۰۱، بیشترین همبستگی از نظر اثر توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده بر ارتقای سطح گردشگری در قسم را از خود نشان داده اند (شکل ۶).

جدول ۹- نتایج بدست آمده از تحلیل رگرسیون داده ها

تائید فرضیه	معناداری	F	میانگین مریعات	ضریب تعیین R ²	ضریب همبستگی R	راهبردها
فرض یک	۰	۱۹,۶۲	۰,۹۶۵	۰,۳۶۱	۰,۶۰۱	فرهنگی
فرض یک	۰,۰۰۱	۱۵,۶۲	۰,۸۵۹	۰,۲۱۳	۰,۴۶۱	محیطی
فرض یک	۰,۰۰۳	۱۶,۱۴	۱,۱۰۲	۰,۲۶۲	۰,۵۱۲	کالبدی
فرض یک	۰,۰۴۵	۱۲,۳۱	۰,۱۸۶	۰,۲۵۱	۰,۵۰۱	اجتماعی
فرض یک	۰	۲۷,۱۴	۰,۷۵۲	۰,۳۹۸	۰,۶۳۱	اقتصادی

شکل ۶- ضریب همبستگی بدست آمده از تحلیل رگرسیون برای شاخص های توانمندسازی بافت فرسوده

۴-۳- آنالیز واریانس

هدف از انجام آنالیز واریانس تعیین این مسئله است که آیا میانگین پاسخهای مربوط به سوالات (ریز فاکتورهای پرسشنامه) هر بعد از شاخص‌های توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده در جهت ارتقای سطح گردشگری، با هم برابرند یا خیر. با انجام آنالیز واریانس یک طرفه، میزان اثر هر یک از عوامل مطرح شده در سوالات مربوط به هر راهبرد مشخص می‌شود. برای انجام آزمون، فرضیه صفر و فرضیه مقابل به ترتیب زیر مطرح می‌گردند.

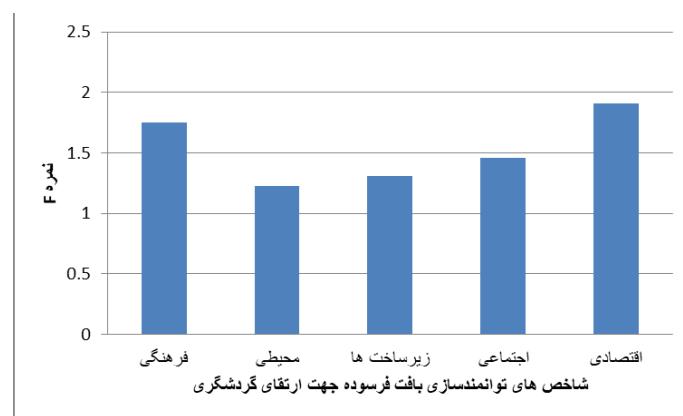
H_0 : بین زیرمیکارهای راهبرد مورد نظر و توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده قسم رابطه منفی و معناداری وجود ندارد.

H_1 : حداقل یک زوج با هم اختلاف معنادار دارند.

همانطور که نتایج و داده‌های ارائه شده در جدول ۱۰ نشان می‌دهند، از نظر کارشناسان شرکت کننده در تحقیق، زیرمیکارهای مربوط به راهبرد اصلی محیطی درجه معناداری بیشتر از 0.05 بوده و بنابراین سوالات مطرح شده در این راهبرد از نظر پاسخ دهنده‌گان همبستگی با هدف اصلی تحقیق (توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده برای ارتقای گردشگری) ندارد. با در نظر گرفتن داده‌های شکل ۶ آنالیز واریانس نشان دهنده اهمیت میکارهای اقتصادی و فرهنگی به ترتیب با نمره‌های $F=1.91$ و $F=1.75$ است.

جدول ۱۰ - خلاصه محاسبات آماره آزمون آنالیز واریانس برای شاخص‌های مختلف در دو بخش تحقیق

راهبردها	مجموع مربعات	درجه آزادی	F	معناداری	تائید فرضیه
فرهنگی	۱۲.۶۳	۱۱۷	۱.۷۵	.۰.۰۴	H_0
محیطی	۱۵.۳۲	۱۱۷	۱.۳۳	.۰.۲۳	H_1
کالبدی	۱۴.۲۳	۱۱۷	۱.۳۱	.۰.۰۴۲	H_0
اجتماعی	۱۳.۶۲	۱۱۷	۱.۴۶	.۰.۰۴۴	H_1
اقتصادی	۱۰.۶۹	۱۱۷	۱.۹۱	.۰.۰۳	H_0

شکل ۷- ضریب F بدست آمده از آنالیز واریانس برای شاخص‌های توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده

۵- نتیجه گیری

مطالعه حاضر با بهره مندی از روش تحلیل رگرسیون و آنالیز واریانس صورت پذیرفت و در آن شاخص‌های توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده در جهت توسعه گردشگری بوم گرا قسم مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج بدست آمده به طور خلاصه شامل موارد زیر هستند:

- توانمندسازی از رویکردهای موثر در توسعه و ارتقای سطح گردشگری بوم گرا در شهر قشم است.
- بر اساس آزمون t ، شاخص‌های اقتصادی با نمره 4.15 و پس از آن شاخص فرهنگی با نمره 3.62 بیشترین نقش در توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده قسم جهت ارتقای گردشگری بوم گرا دارند.
- شاخص‌های اقتصادی و فرهنگی با ضرائب 0.31 و 0.04 بیشترین همبستگی از نظر اثر توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده بر ارتقای سطح گردشگری بوم گرا در قشم را از خود نشان داده اند.
- با در نظر گرفتن داده‌های بدست آمده از آنالیز واریانس میکارهای اقتصادی و فرهنگی به ترتیب با نمره‌های $F=1.91$ و $F=1.75$ بیشترین نقش در توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده قسم در جهت ارتقای گردشگری بوم گرا را دارا هستند.

به طور خلاصه، نتیجه بدست آمده از تحلیل حاضر نشان می دهد که شاخص های اقتصادی و فرهنگی و سپس شاخص های اجتماعی به عنوان مهمترین شاخص در توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده قشم در جهت توسعه گردشگری بوم گرا مطرح هستند. بعد از آن شاخص های کالبدی و محیطی در رتبه های بعدی قرار دارند. این، نتیجه ای قابل انتظار در نواحی بافت فرسوده شهرها به شمار می آید. برای ارتقاء کیفیت زندگی و رفاه شهروندان، نوسازی و بهسازی بافت‌های فرسوده و حاشیه ضرورت دارد. برای این منظور در ابتدای نیاز به توسعه اقتصادی و سپس زمینه های فرهنگی و پذیرش در میان افراد ساکن در این نواحی وجود دارد. وسعت زیاد این بافتها و پیچیدگی ابعاد اجتماعی و فرهنگی آن، نوسازی و بهسازی را جزء با حضور و درگیر کردن مردم در این فرایند غیرممکن می نماید. در بخش اقتصادی دولت در کنار شهرداری می تواند با الزامات و حمایت های مالی و قانونی مناسب در جریان نوسازی بافت های فرسوده و توانمندسازی ساکنین بافت فرسوده موثر واقع شود. در بخش فرهنگی، مسئله مهم و عمده در توانمندسازی و تغییر کالبد بافت فرسوده مسئله پذیرش از سوی افراد محلی است که عموماً افرادی ستی هستند. عدم توسعه فرهنگی و وجود افرادی با تعصبات خاص در این بافتها و سکونتگاههای غیرمجاز درکشور، یکی از مشکلات شهری است که سدی در برابر توانمند شدن این بافت ها و منشاء بسیاری از ناهنجاری های موجود است. همچین مطالعه نشان داد که شاخص های اجتماعی و کالبدی و در نهایت محیطی نیز در توانمندسازی بافت فرسوده از اهمیت قابل توجهی برخوردار هستند. نقش مدیران شهری در توجه به نوسازی ساختار بافت های فرسوده داخلی شهر و عدم خروج از چرخه رشد و توسعه در صورتی که دارای توانایی های نهفته و ظرفیت های لازم هستند، در اینجا اهمیت به سزاگی می یابد. می توان با ایجاد ارتباط مؤثر میان قوانین شهرداری ها در نحوه برخورد با بافت های حاشیه شهری و استفاده از سیاست گذاری های اجرایی، مدیریت شهری را به عنوان ابزار پیاده سازی در راستای نیل به این هدف باری نمود.

منابع

- نیازی، محسن، تبیین رابطه انسجام اجتماعی و مشارکت شهرروندان شهر کاشان، فصلنامه امداد پژوهان.
- پورموسى، موسى، معصومى، سلمان، (۱۳۸۹)، ساماندهی و توانمندسازی محله های آسیب پذیر با تأکید بر نقش مدیریت شهری، ماهنامه شهرداریها، سال یازدهم، شماره ۹۹.
- هادیزاده بناز، مریم (۱۳۸۲)، «حاشیه نشینی و راهکارهای ساماندهی آن در جهان»، انتشارات شهرداری مشهد.
- شیخی، محمد، دادوندی، طاهره. (۱۳۹۰). تبیین الگوی مداخله در اسکان غیررسمی (نمونه موردی محله چاهستانیها در شهر بندربعباس). (هفت شهر) ۳، شماره ۳۳ و ۳۴، ۵۹-۷۲.
- طرح جامع قشم، ۱۳۹۷. سازمان منطقه آزاد قشم.
- کیانی، سجاد، کیانی، واحد. (۱۳۹۸). مقایسه تحلیلی قشم و آنتالیا به منظور ارائه راهبردهای توسعه گردشگری انسان و محیط زیست، (۴) ۱۷: ۴۷-۶۵.
- عبدالملکی، حمید رضا و زارعی، شهرام، ۱۳۹۸؛ تحلیل عوامل موثر بر مشارکت مردمی در بازنده سازی بافت شهری با رویکرد توسعه گردشگری. نمونه موردی سنتنج <https://civilica.com/doc/1162801>
- عبداللهی، علی اصغر و بهدادشت، سعیده، (۱۳۹۴) شناسایی پتانسیل های زمینه ساز توسعه خلاق در بافت فرسوده - تاریخی با تأکید بر ارتقای گردشگری (نمونه موردی: محله میدان ارگ، منطقه ۱ شهر کرمان).
- مجتبی زاده خانقا، حسین و رحمتی ملایی، علی و رحمتی ملایی، مصوصه و شاهی پور، سونا، ۱۳۹۵، تأثیر باز زنده سازی بافت تاریخی بر توسعه گردشگری (مطالعه موردی : ناحیه ۲ منطقه ۱۲)، اولین کنفرانس بین المللی و سومین کنفرانس ملی معماری و منظر شهری پایدار مشهد.
- اسdaleه بابایی فرد، یاسمن پاشا، سمیرا آتش افروز، بافت های فرسوده ای شهری، فرصتی برای توسعه ای گردشگری (با نگاهی به وضعیت و قابلیت های گردشگری بافت های فرسوده ای شهر کاشان). »، وارثی، حمیدرضا؛ تقواوی، مسعود؛ رضایی، نعمت الله، (۱۳۹۴)، ساماندهی بافت‌های فرسوده ای شهری؛ نمونه موردی: شهر شیراز، سال دوم، شماره دوم. « علمی تخصصی برنامه ریزی فضایی.
12. David A. Freedman (27 April 2009). Statistical Models: Theory and Practice. Cambridge University Press. ISBN 978-1-139-47731-4.
13. Amundsen, S. & Martinsen, L., linking empowering leadership to job satisfaction, Work Effort, and Creativity: The Role of Self-Leadership and Psychological Empowerment. Journal of Leadership and Organizational Studies, 22(3), pp. 304–323, 2015.
14. Kosak, N., Collaboration and Rural Development in the Tourism Context Tourism Development, Cambridge Scholar Publishing, pp. 161–175, 2015.
15. ASWITA, D, SURYADARMA, I & SUYANTO, S (2018). “Local Wisdom of Sabang Island Society (Aceh, Indonesia) in Building Ecological Intelligence to Support Sustainable Development”. GeoJournal of Tourism and Geosites, 22(2), pp.393–402.

16. Maria Helena, Pestanaab Alfonso, Vargas Sánchezcd, Luiz Moutinhoef .۲۰۱۹ , The network science approach in determining the intellectual structure, emerging trends and future research opportunities – An application to senior tourism research. *Tourism Management Perspectives*
17. Nermin Kisi, 2019. A Strategic Approach to Sustainable Tourism Development Using the A'WOT Hybrid Method: A Case Study of Zonguldak, Turkey. *Sustainability*, 11, 64; doi:10.3390/su11040964.
18. Scott A. Cohen, Debbie Hopkins, 2019. Autonomous vehicles and the future of urban tourism. *Annals of Tourism Research*.
19. Widiati, I.R (2017). Application of GIS in The Spatial Analysis to Assessing the Infrastructure Dynamics of Slum in Papua, Indonesia, *Informatics and Computing (ICIC)*,2017 Second International Conference on, pp. 1-6.
20. Peerapun, W (2012). Participatory Planning Approach to Urban Conservation and Regeneration in Amphawa Community, *Social and Behavioral Sciences*, 36: 243.
21. The International Ecotourism (TIES) 2019.
22. Felix, M. & El-Daghar, KH. (2019). Historical Urban Fabrics and the Effect of New Building Shadings on Social Activities—Case Study Tripoli Lebanon, *Journal of Springer Nature Switzerland AG* 2019.
23. Shafiei Sabet Naser & Haratifard Saeideh, 2017. Impact Of Empowering Local Stakeholders In Tourism Development And Sustainability Of Marginal Rural Settlements In Iran. *Sustainable Development And Planning* IX 493